

Hakemli Makale / Refereed Article

Geliş Tarihi / Received: 10.11.2016 • Kabul Tarihi / Accepted: 23.12.2016

Ülkü Tamer Şiirlerinde Labirent Bir Mekân Olarak Kent

Sevda GEÇEN*

Öz

İnsanın tüm yaşamını geçirdiği “mekânlar”, daima onun hayatında önemli bir yere sahip olmuş ve insanla fizikselin ötesinde bir bağ kurmuştur. Bu bağlamda mekânın insan üzerindeki yansımaları çoğu kez onun tüm hayatını etkileyecek mahiyettedir. Modern çağla birlikte değişen mekân algısı ve hızla gelişen kentsel dönüşüm insanların yaşam tarzlarını farklı bir boyuta taşır; kentler, modern çağ insanının yoğun olarak yaşadığı mekânlar olarak belirir. Geline bu farklı boyut, tüm yaşamını mekân ile yakın bir ilişki içerisinde geçiren insan için büyük bir etkiye sahiptir. Ne var ki insanların daha iyi koşullarda, uygarlık içerisinde yaşaması için tasarlanan ve modern yaşam tarzı üzerine inşa edilen kentler; bütünüyle insanların çıkarına yönelik bir görüntü çizmez. Kalabalığın hâkim olduğu bu mekânda, gündelik yaşam içerisinde, kendi sesinden uzak kalan birey; yabancılaşma, yalnızlaşma sorunsallarıyla yüz yüze gelerek varoluşsal sıkıntılar yaşar. Modernizmle birlikte dönüşüm geçiren kentler, İkinci Yeni şairlerinden Ülkü Tamer şiirlerinde yer edinen temel imgelerdendir. Ülkü Tamer’in kentlere yönelik bakışı genel anlamda olumsuz bir düzlemde belirir. Nitekim modernizmle yeniden şekillenen yaşamsal döngü ve bu döngünün temelini oluşturan kentler; değerlerin çöküşüyle birlikte bireyi yabancılaştıran, varoluşsal değerlerini unutturan, onu doğadan kopararak aslında özüyle olan bağlantısını kesen bir görüntüde belirir. Bu nedenle kentler Tamer şiirlerinde labirent mekânlar olarak yer edinir. Onun şiirlerinde kent; kapitalist sistemin konumlandığı, bireyin yabancılaştığı ve kimi zaman kendi olmak için mücadele ettiği, kaçıp kurtulmak istediği labirent mekândır. Çalışmada Ülkü Tamer şiirlerinde değişik boyutlarla labirent mekân olarak beliren kent olgusu incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Ülkü Tamer, şiir, kent, labirent mekân, varoluş*

City as a Labyrinth Space in Ülkü Tamer’s Poems

Abstract

“Spaces” where a person spends their entire life have always had an important place in living, and established a connection with the person beyond the physical. In this context, the reflections of the space on the person are usually on a level that can affect their whole life. The sense of space which changed in the modern era and the rapidly developing urban transformation carry the people’s lifestyles to another dimension; cities emerge as the spaces where modern era people live. This different dimension has a vast effect for the person who spends their entire life in a close relationship with the space. Nevertheless, the cities designed for people to live in better conditions and in civilization and constructed over the modern way of living, do not appear to work completely in the interest of the people. The individual who is distanced from their own voice in daily life in this space where crowds are dominant, experiences existential issues by facing problematics of alienation and isolation.

The cities that experienced transformation with modernism are at the top of the fundamental images that take place in the poems of Ülkü Tamer, one of the poets of İkinci Yeni (Second New generation in Turkish literature). The views of Ülkü Tamer on cities appear on a negative context. Indeed, the life cycle that is reshaped with modernism and the cities that constitute the basis of this life cycle, appear, with the collapse of values, as an image that alienates individuals, makes them forget their existential values, and severs their connection with their essence by distancing them from the nature. Therefore, cities take place in Tamer’s poems as labyrinth spaces. In his poems, a city is a labyrinth space where the capitalist system is located, the individuals are alienated and they sometimes struggle to become themselves, a space people want to run away from. This study investigates the concept of city, which appears as a labyrinth space with different dimensions in Ülkü Tamer’s poems.

Keywords: *Ülkü Tamer, poetry, labyrinth space, existence*

* Okt., Bitlis Eren Üniversitesi Adilcevaz MYO Öğretim Elemanı, sgecen@beu.edu.tr

Giriş

İnsanların yerleşik hayata geçmeleriyle ortaya çıkan şehirler, en eski devirlerden bu yana değişimin odak noktası olma özelliğine sahiptir. Özellikle sanayileşme/modernleşmeyle birlikte boyut değiştiren şehirlerin sosyoekonomik ve toplumsal yapılarında pek çok farklılık meydana gelir.

Mekân algısının değişmesine ve kentsel dönüşümün hızla ilerlemesine modern çağın büyük etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu dönüşümün etkileri ise her zaman olumlu yönde olmamıştır. Öyle ki “*modernitenin ya da kapitalizmin insanlık tarihinde en önemli dönüşümlerinden biri, geleneksel hayat algısının yerine, modern hayat algısını ikame etmek; şehri, kente ve metropole dönüştürmek*”(Karadeniz 2009, 116) olur. Modern çağ kentinin sunduğu yaşam alanı içerisinde “*duygular, coşkular, arzular, korkular, sevinçler, şüpheler mekânla iç içe yaşanır. Mekân bunları kısıtlayıcı, sınırlandırıcı bir işlev görerek insanın kendine yabancılaşmasına neden olabilir.*”(Yelken 2009, 172) Dolayısıyla insanların daha iyi koşullarda, uygarlık içerisinde yaşaması için tasarlanmış ve modern yaşam tarzı üzerine inşa edilmiş kentler; bütünüyle insanların çıkarına yönelik bir görüntü çizmez. Madde ile kuşatılan kentlerde, gündelik yaşamın rutinliği içerisinde, kendilik değerlerinden uzak kalan birey; yabancılaşma, yalnızlaşma sorunsallarıyla yüz yüze gelerek varoluşsal sıkıntılar yaşar.

Modernizmle birlikte dönüşüm geçiren kentler, İkinci Yeni şairlerinden Ülkü Tamer’in şiirlerindeki başat imgelerdendir. Kentlere yönelik olumsuz bir tavır içerisinde olan Tamer, bu tavrını şiirlerinde kimi zaman hüznle kimi zaman isyanla sunar. Modern çağda kentler, bireyi doğadan kopararak onu yüksek binalarla çevrili bir labirente hapseden, değerleriyle çatışma yaşamasına neden olan bir görüntüde belirir. Birey yabancılaşma sorunsalı düzleminde kendi olamadığı, varoluşsal sancılar çektiği bu mekânda çoğu zaman nefes alamaz. Bu bağlamda Ülkü Tamer, bireyi bir cendereye hapseden kentleri dar- labirent mekanlar olarak görür. “*Labirent izlekli anlatılarda mekân, yalıtık ve tek boyutludur. Mekânın darlığı, fiziksel anlamda küçüklüğünden değil, karakterin imkansızlığından ve kendini orada sıkıştırılmış duyumsamasından kaynaklanır.*”(Korkmaz, 2015; 83) Tamer şiirlerinde kent; manevi değerlerin yıkıma uğradığı, maddenin öncelendiği, bireyin yalıtık ilişkiler içerisinde kendi olamadığı labirent mekanlardır. Çalışmada Ülkü Tamer şiirlerinde değişik boyutlarla labirent mekân olarak cisimleşen kentler incelenmiştir.

1. Kendilik Olanığının Yok Edilmesi: Labirent Mekân Kentte Varoluş Problemi

Modern yaşamın barınak mekânları olan kentler, yarattığı hipnoz etkisiyle bireyi esaret altına alır. Gündelik aynılıklar, birbirinin taklidi olan mekânlar içerisinde devam eden kısır döngü bireyi özgür olduğunu düşündüğü bu mekânda farkında olmadığı bir köleliğe mahkûm eder. Kent, ona sınırlı bir özgürlük

verirken beton binalar arasında hareket alanını kısıtlayarak sınırlı bir yaşam ve hareket alanı sunar. Bu dar hareket alanı içerisinde birey kendi olamaz ve tıpkı diğerleri gibi mekanikleşmiş bir aynılığa hapsolür, herkesleşir. Öyle ki birey için kent, “kendini konumlayamadığı, tanımlayamadığı ve içinden sıyrılıp çıkamadığı dar ve karmaşık bir labirent” (Korkmaz, 2015; 83) görüntüsünü alır. Tamer, bireye kendilik olanağı tanımayan bu mekânda yaşanan varoluşsal problemleri kentin somut gerçekliği içerisinde irdeler.

Onun kente yönelik tutumu, kentin bireye kendi olma olanağını sağlama(ma)sı düzleminde belirir. Tamer şiirinde kentlerin insanı kuşatan/yok eden yapısı olumsuzlanan değer olarak belirir. Tamer’in “*O Eski Bir Güvercindi*”¹ şiirinde bu durumun yansıması görülür:

*Nasıl olduysa oldu, sardılar beni birden:
Kadınlar ve erkekler, kemikleri de ortada
Anlamadım bir türlü, durmadan yürüdüler,
Durmadan toprak kazdılar, şapka giydiler;
Hürlük vardı, verdiler onu, istemek için yeniden,
Belki aldılar geri, beni bağladılar ama;
O eski bir güvercindi, şaşırıldı olanlara*

O Eski Bir Güvercindi

Yanardağın Üstündeki Kuş, s.13

Kent yaşamının kuşatıcı etkisi bireyi ontolojik ölümlere sürükleyen temel etkidir. Söz konusu ölümler, şiirde “kemik” imgesiyle sunulur. Kent kalabalığı arasında sıkışıp kalan anlatıcı özne, henüz kentlileşmediği için iki dünya arasındaki farkı ve kentlilerin “kemik” yığına dönüşmüş bedenlerini görür. İnsan bedeninin yapısını oluşturan “iskelet”, küçük farklar dışında birbirinin aynısıdır. Öyle ki insan iskeletlerine bakarak o iskeletin kime ait olduğunu bilme imkânsızlığı, fiziksel anlamda insanları birbirinden ayıran özelliğin “yüz” olduğunu ispatlar. Ne var ki kent insanı yüzleriyle değil, kemikleriyle ön plana çıkar. Şiirde kent insanının kemiklerden ibaret/iskelet görünümünde olması; herkesin aynı görünüme bürünmesi, tektipleşmesi, robotlaşması anlamına gelir.

---

¹ Ülkü, Tamer, *Yanardağın Üstündeki Kuş (Toplu Şiirler)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006
Ülkü Tamer’in makalede geçen şiirleri, Tamer’in tüm şiirlerinin toplandığı “*Yanardağın Üstündeki Kuş (Toplu Şiirler)*” kitabından alıntılanmıştır.

Kalabalıklar içerisinde farklı olmanın neden olduğu yalnızlığı kaldıramayan birey, kendi benliğinden ve değerlerinden vazgeçerek “*kültürel kalıpların kendine sunduğu kişiliği tümüyle benimser; böylece tıpkı diğerleri gibi ve onların kendisinden beklediği gibi*” (Fromm 1988, 152) olmayı, robotlaşmayı tercih eder. Bireyin etrafını saran kent kalabalığının özneyi de kente dahil etme çabaları onun için “*toprak/mezar kazma, geçici bir özgürlük verme*” eylemleri ile somutlaştırılır. Bu durum şiirde “*durmadan toprak kazdılar.../ hürlük vardı, verdiler onu, istemek için yeniden*” dizeleriyle ifade edilir. Kent yaşamı önce insana geçici ve lezzetli bir özgürlük alanı sunarken sonrasında bu özgürlüğü onun elinden alır ve bireyi taş yığınlar, beton binalar arasına hapseder. Beton binalar arasında sınırları belli olan özgürlüğün bedeli ise bireyden alınan manevi değerler, tinsellik yerine ona sınırsız bir tüketim alanının bahşedilmesidir. Birey, bu yaşam alanı içerisinde kendisine verilen sınırlı özgürlüğe robot uyumluluğu ile uymak zorunda kalır.

Aalışkanlıkların bağımlılığı ile kentten vazgeçemeyen insan, ebedi bir esarete mahkûm olur. Bu durumu Tamer, “*beni bağladılar*” ifadesiyle verir. Eskinin/doğalın ve özgürlüğün “*güvercin*” ile simgeleştirildiği şiirde, özgürlüğün geride kalmış olma durumu “*eski bir güvercindi*” ibaresiyle verilir. Eskiden özgür olan bir güvercinin kent yaşamı içerisinde yaşananlar karşısındaki durumu ise “*şaşkınlık*”tan ibarettir.

Tamer şiirlerinde olumsuzlama ile beliren kalabalık, kaos ortamını imler. Tamer, “*İstanbul*” şiirinde kentlerde kalabalık içerisinde gerçekleşen kendilik yitimlerine isyan eder:

*Kalabalık durmadan büyür, kumlar büyür,
Uzanır altın ışıklar kulesinden kanlara,
Sevgilerin eridiği kanlara her yapıyla biraz,*

İstanbul, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.38

Modern çağın tüm özelliklerini barındıran kozmopolit bir kent olan İstanbul; bir tarih, kültür ve medeniyet kenti olmasına karşın şimdi’de kalabalıkları barındıran kaos mekânıdır. Bu yönüyle dar-labirent mekân olan İstanbul, gerçek “*sevgilerin*” yerini yapaylığa bıraktığı mekândır. Öyle ki menfaatler üzerine kurulan insan ilişkileri, tinsel değerlerin içinin boşalmasına neden olur. Nitekim maddenin öncelendiği, tinselliğin ötelendiği kentlerde binalar yükselirken duygular eksilir. Bu durum “*her yapıyla*” birlikte “*sevgilerin erime*” ve “*kan*” göletlerinin oluşmasıyla ifade edilir. “*Yapıların*” ve “*kalabalıkların*” hızla büyüdüğü, ışıkların her yeri yapay bir aydınlığa bıraktığı mekânda her

“yapı”, ölümü imleyen ve kan kokan bir geleceği beraberinde getirir. Kadın ve erkek olmak üzere iki özne üzerine kurgulanan şiirde kadın varoluş bilincini yitirmemiş kendiliğini koruyan birey olarak belirir. Erkek ise kentin yitikleşmiş insanını simgeler. Şiirde erkek özne, hayati vasıfları sadece organlarının hareketlerinden ibaret bir görüntüyle belirir:

Uyanır Osman'lardan bir Kara Osman,

Biner tramvaya önce ayakları,

Bilet ister dudakları, elleri alır,

İstanbul, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.38

“Kara Osman” imgesi, zihinlerde heybetli ve dimdik duruşuyla beliren bir karakteri canlandırır. Öte yandan bu ismin tercih edilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Bey'e çağrışım yapar. Ne var ki modern çağın Osman'ı heybetli bir görüntü çizmesine karşın yitik bir karakter olarak ortaya çıkar. Öyle ki “Kara Osman”dan bahsedilirken bir bütün ya da bir kişi olarak bahsedilmez, parçalanmış bir beden biribirinden ayrı organlarından bahsedilir: “Biner tramvaya önce ayakları/ Bilet ister dudakları, elleri alır” dizesiyle beliren görüntü, Lacan'ın “parçalanmış beden”(Bowie 2007, 34) algısına işaret eder. Şiirde bireyden bağımsız olarak tasvir edilen uzuvlar, bütünselliğini kaybetmiş ya da ona ulaşamamış bir ruhun bilinçaltındaki yansımalarıdır. Lacan'ın parçalanmış beden algısında, genelde rüyalarda ortaya çıkan birbirinden kopuk uzuvlar, yerinden çıkmış organlar; parçalanmış benliğin bedene yansıması olarak bilinçaltında kendini gösterir. Şiirde Kara Osman'ın “fiziksel uyumsuzluğu” (Bowie 2007, 33) ile ben'in yabancılaşmış kimliği arasında derin bir ilişki vardır. Öyle ki “aldatıcı bütünlük ve cehennem parçalanış arasında sıkışıp kal”an (Bowie 2007, 35) öznenin yabancılaşan/parçalanmış ruhunun somut görüngüsü bedenindeki ayrıklık ile ifade edilir. Tamer, yabancılaşmış bireyin ruhsal ve bedensel parçalanmışlığının somut görüngüsünü uzuvların ayrıklığı ile ifade eder ve uzuvları otomatlaşmış bir görüntüyle bireyden bağımsız olarak sunar. Söz konusu yabancılaşmaya yönelik varoluş imi ise kadın tarafından bilinçaltının derinliklerinde varlığını koruyan bir ışık ile aranır:

İstanbul bir kuyudur geceleri büyüyen;

Yıllara bırakıp erkeğinin sesini

İner kadın karanlığa, nerde eski erkeği?

Yankılanır sular ve çiğlikleri kadının,

İner bulamaz, iner ağlar, iner inilder:

Çelik bıçak kalk!

İliklerime kan doldu, uyan!

Azalırsı fısıltım yalnızlığa...

...

Gelir kocası her akşam mezarından,

Yeni taşlar dikerler çocuklarına.

Kadın her uykusunda biraz kin bulur.

...

İstanbul, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.38

Bilinçaltının simgesi olan kuyu, benliğimizin karanlık yönlerini, tüm bastırılmışlıkları içerisinde barındıran bir birikim deposudur. Şiirde “*bir kuyu*” olarak tanımlanan “*İstanbul*”; geçmişin özlemlerine, şimdi’de yaşanan ontolojik ölümlere tanıklık eden ve gelecekte bu tanıklığı sürdürecektir olan bir varlık olarak belirir. Dolayısıyla bireyin türlü yaşanmışlıklarını içerisinde barındıran ve “*kuyu*” ile özdeşleştirilen “*İstanbul*”, bireyin bilinçaltının yansımalarını içerisinde barındıran bir mekândır.

Şimdinin kaosundan eskinin huzuruna ulaşmak isteyen Tamer, bu arzusunu kadının arayışlarıyla dile getirir. Kendiliğini koruyan kadının bilinci uyandırılmış erkekle sürdürdüğü birlikteliği ıstırap içerisinde geçer. Herkesleşen/başkalaşan “*erkek*”, “*çocuklar/gelecek*” için yeryüzüne her gün “*yeni taşlar diken*” ve yaşamı daha çok kaosa gebe kılan bir düzenin simgesidir. Kalabalık İstanbul sokaklarının “*mezar*” olarak nitelendirildiği şiirde, erkeğin her akşam aynı yitikle geri dönmesi, kadının varolan düzene ve kocasına karşı “*kin*” duymasına neden olur. Bilinçaltının derinliklerinde saklı olan ve uyku halinde açığa çıkan “*kin*”, söz konusu yapılaşmaya ve yabancılaşmaya yöneliktir.

Öte yandan kadın, varoluş bilincini yitirmemiş kendiliğini korumak isteyen birey olarak belirirken erkek, “*bir mezarın doğurduğu*” yitik bir karakter olarak ortaya çıkar. Kadın, varoluşsallığını geçmişte bırakan “*erkeğinin sesini*”/bozulmamışlığını bilinçaltının karanlıklarında/“*kuyularda*” arar. Ses, yaşamın nüvesini içerisinde taşıyan bir varoluş imidir. Sesini geçmişin karanlık kuyularında kaybeden erkek şimdide yabancılaşır, yitikleşir. Kadının tüm bu yitilik içerisindeki “*çıgıllıkları, ağlamaları*” ile şekillenen hali, sonrasında başkaldırıya dönüşür. Yitikliğin arasında “*iliklerine kan dolan*” bir ruhun tüm dünyaya başkaldırısı “*Çelik bıçak kalk/ uyan!*” nidasıyla gerçekleşir.

2. Kent- Doğa Çatışmasıyla Gelen Arada Kalmışlık

Değişen dünya düzeni ve hızla yayılan kentler karşısında birey, ya bu yeniliğe karışıp çağa ayak uydurmak ya da farklılığın neden olduğu yalnızlığı yaşamak zorundadır. Bu nedenle ister istemez kente yönelmek durumunda kalır. Kente karışmayı modern çağ insanı için bir mahkûmiyet olarak gören Ülkü Tamer, “*Soğuk Otların Altında*” adlı şiirde bu durumu hüznü bir karşı koyuşla karşılar:

Ey benim yalnızlığım!

(...) Ne aptal adamlar! Oysa ki nasıl olsa bırakacağım buraları bir gün. Gidip evlerinde otursalar ya, okula bile başlamamış ölü çocukların gezindiği büyük sobalarda. Nasıl olsa, oysa ki nasıl olsa bir gün kapılarını çalacağım. “Ben ormandan geldim,” diyeceğim. “Beni yanınıza alın,” diyeceğim. Soğuk otların altında büyük çocuklar. Oraya da gitmesek ey benim yalnızlığım! Evet, soğuk otların altında kuş mezarları vardır belki.

(...)

Neden, anlamıyorum bir türlü, neden bu ormanı istedim ve neden anlamıyorum bir türlü, neden beni istiyor bu kaçtığım atlılar? Gizliden gizliye onları istediğim için mi?

Soğuk Otların Altında, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.16

Kente karışma ve yalnızlık ikilemi arasında kalan özne, bilinçaltında “*ormana, atlılara*” yönelirken bilinç düzeyinde “*kente*” yönelir. Ne var ki bilinç düzeyinde gerçekleşen bu eylem/kente yöneliş, arzulanmayandır. Arada kalmışlığın çaresizliğini yaşayan birey, kaçınılmaz bir çıkmaza ve bu çıkmazda gerçekleşecek bir tercihe sürüklenir. Bu tercihin sonuçları şematik olarak şöyle ifade edilebilir:

Tercih	Sonuç
Kente Yöneliş	Kendilik Yitimi, Tinsel Ölüm
Ormana/Doğaya Yöneliş	Yalnızlık ve Olanaksızlık Hali

Şekil 4. Kent- Doğa Çatışması

Kent yaşamının tercih edilmesiyle gelecek olan kendilik yitimi ve tinsel ölüm, köy yaşamının tercih edilmesiyle gelecek olan yalnızlık ve olanaksızlık hali, tercihi daha da zor bir hale getirir. Birey istemeyerek de olsa sonuçlarına katlanarak kente yönelişi seçer.

Şüphesiz ki sosyal bir varlık olan insan, diğer insanların varlığına muhtaçtır. Öyle ki yalnızlığın bir sonraki boyutunun “*şizofrenik bir hastalık*” olduğunu ifade eden Fromm, ileri düzeydeki yalnızlığı, bireyi yok oluşa sürükleyen bir aşama olarak görür. Ona göre fiziksel açlık insanı nasıl bedeni bir ölüme götürürse yalnızlık ve soyutlanmışlık hissi de aynı şekilde zihni bir parçalanmaya götürür.(Fromm 1988, 31) Şiirde kent- köy çatışmasını ruhunda yaşayan özne, ruhunun derinliklerinde, köyün/doğanın güzelliğini ve sonsuzluğunu arzulasa da köyün olanaksızlıkları karşısında kente yönelmek zorunda kalır. Bu durum “*Oysa ki nasıl olsa bırakacağım buraları bir gün/.../Beni yanınıza alın, diyeceğim./ Oraya da gitmesek ey benim yalnızlığım!/ Evet, soğuk otların altında kuş mezarları vardır belki.*” dizeleriyle -yalnızlık ve çaresizlik üzerine kurulu bir mahkûmiyet ile verilir. Köyün olanaksızlıklarla kuşatılmış olması ise “*soğuk otların altında kuş mezarları*” ile ifade edilir. Olanaksızlıklarla kuşatılan mekân/köy’de gerçekleşen “*kuş ölümleri*” imkânsızlıkların insan varoluşunun önündeki engel olarak yorumlanır. Başka bir bakış açısıyla “*soğuk otların altında kuş mezarları*” ifadesi, kuşun özgürlük simgesi olduğu düşünülecek olursa, kırsal yaşamın sunduğu özgürlüğün kent hayatıyla birlikte soğuk toprağa gömülmesi/yitirilmesi olarak da yorumlanabilir.

Kenti, “*okula bile başlamamış ölü çocukların gezindiği büyük sobalar*” olarak nitelendiren anlatıcı özne, kente yönelişi ölümlerle eşdeğer görür. Kentler de tıpkı “*sobalar*” gibi içindeki nesnelere yakıp küle çeviren ve yok eden bir özellikle belirir. Diyalektik bir öge olan ateş imgesi, bir yandan var eden/çoğaltan; diğer yandan yok edendir. Çevresindekileri ısıtan ancak içindekileri yok eden “*soba*”, kapitalist sistemi yaşatan/ısıtan ancak bunun için, içindeki her şeyi yakıp yok eden kentleri sembolize eder. Şiirde yok edici özelliği ile verilen ateş/soba cehennem dünyası üzerindeki küçük bir prototipidir. “*Yakıtı insanlar olan cehennem ateşi*”nin(Yazır 2010, s.3, 2/24) yeryüzüne inmiş halidir. Bu cehennemî mekânda insan, “*tasarımları olmayan günübirlik insan’a dönüş*”ür.(Korkmaz 2008, 165)

İnsanların sistem için yakıt olarak kullanıldığı bir yaşamda, bu yok oluştan en çok etkilenenler ise daha okula başlamamış çocuklardır. “*Büyük sobalarda gezinen ölü çocuklar*” kapitalizmin yarattığı ontolojik ölümlere, geleceğin kaosa gebe kılınışına ve insanların sistemler tarafından birer yakıt olarak kullanılmasına yönelik isyan söylemleridir. Köyde/dağlarda “*soğuk otların altında*” köyün imkânsızlıklarıyla olgunlaşan “*büyük çocuklar*”ın, kentlerdeki akıbeti dev bir soba görünümüyle beliren kapitalizmin onlara sunduğu ontolojik ölümlerdir.

Şiirin son biriminde kent-doğa/orman çatışması içerisinde olan anlatıcı özne, bilinçaltının yansımalarından kurtulamaz; “*gizliden gizliye ormanları*” ve doğayı ister. Anlatıcı özne’nin peşinde olan ve onu götürmek isteyen “*atlılar*”, bilinçaltında kentten kurtulma arzusunun somut görüngüsüdür.

3. Mahremiyetin Yeniden Şekillenmesi

Tamer şiirlerinde kentlerin labirent bir mekân olmasının diğer dayanak noktası, kapitalizme ev sahipliği yapması ve insanî değerlerin hiçlendiği mekânlar olması yönüyledir. “*Nereye Giden Gemi*” şiirinde Tamer, kapitalizmle değişen kent mimarisinin insanların değer yargılarıyla uyuşmamasına isyan eder. Şiirde, şehrin kalın ve dev duvarlara sahip binalarına rağmen mahrem in ortada oluşuna isyan edilir:

Şehir büyüdükçe başkaları gözetliyor beni. O ne? Utancın bir başka tür lüsü. Meşelerimden yüksek, gürgenlerimden dayanıklı, ama yaprakları olmayan yapılar: Saklanışın ortada olanı. Neden yaprakları yok?

Nereye Giden Gemi, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.18

Tamer, dünyanın içerisinde bulunduğu çıkmazı ve amaçsızlık halini eleştirel bir söylemle karşılar. Doğa- kent karşılaştırmasıyla gelen başkaldırı, kentin doğanın yerini alma girişimini ve bu durumdan en çok etkilenenin yine insan olduğunu ifade eder. Öyle ki “*meşelerden yüksek, gürgenlerden dayanıklı*” ancak “*yaprakları olmayan yapılar*”, kentin dev ve güçlü binalarının mahremi gizlemekten yoksun oluşuna gönderme yapar.

Geleneksel yapıda her biri birer “*mahremiyet imgesi*” (Bachelard 2008, 81) olan evler; modern çağ mimarisiyle birlikte şeffaflaşmaya, özel alan olma özelliğini yitirmeye başlar. Mekân algısındaki değişiklik “iç-dış” kavramları üzerinde bir görecelik yaratır ve nerenin iç nerenin dış olduğu sorgulanır. Colomina’nın ifadesiyle “*mekânın “içinde” olmak, görmekten başka bir şey değildir. “Dışında” olmak ise, görüntünün içinde olmak, görülmektir.*” (2011, 7) Dolayısıyla iç-dış kavramının görmek/gözetlemek ya da görülmek/gözetlenmek ile ilişkilendirilmesi, modern çağda özel alanın olup olmadığı sorusunu beraberinde getirir. Şiirde mahrem/özel alanın kentlerdeki yitirilmiş görüntüsü “*gözetleme*” eylemiyle verilir. Mahremiyetin önemini yitirdiği ve evlerin şeffaflaştığı bir çağda birbirlerini “*gözetleme*” ile gelen kent yaşamı, kendi içerisinde oluşturduğu gösteriş toplumu ile kapitalizmi hep diri tutar.

Varolan ideolojik sistemlerin hemen hepsi kendi insan tipini yaratmak için uğraşır. Kapitalist sistemin arzuladığı insan tipi ise daha çok tüketen, daha çok sahip olmak isteyen insan tipidir. Makinelerin hızla ürettiği yeni dünya düzeninde sistem, insanları tüketmeye teşvik eder. Bunu gerçekleştiremediği durumda ise “*özentilik*” durumunu yaratarak gösteriş toplumu oluşturmayı hedefler. Öyle ki kapitalist sistemin şekillendirdiği yeni dünyadaki yeni değerler, “*daha çok sahip olma, sahip olduğunu teşhir etme, gösteriş yapma*” olarak belirir.

Gösteriş toplumunun özentisi insanların sadece kendi yaşamları değil, başkalarının yaşamları (yedikleri, içtikleri, giydikleri, satın aldıkları) da ilgilendirir. Başkası gibi yaşamayı öngören ve popüler kültürü özümsetmeye çalışan kapitalist sistem, bireylerdeki merak duygusunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanır. Böylelikle modern dünyada özentisi ve gösteriş toplumu

oluşturularak tüketim endüstrisi sürekli canlı tutulur. Tüketim endüstrisinden nasibini alan mimari de büyük bir değişim içerisinde girer ve mekân algısı tamamıyla gelenekten farklı bir yolda ilerler.

Modern çağda, birbirine gösteriş yapmak için yenilenen mobilyalar, yüklü miktarda paranın verilmesiyle satın alınan eşyalar, sergilenmesi gereken değerli varlıklar niteliğindedir. Bu bağlamda “evler”, dış dünyadan kopuşun aksine boydan boya camekânlardan oluşan pahalı eşyaların sergilendiği gösteriş mekânlarıdır. Öte yandan teşhir edilen sadece eşyalar değil, aynı zamanda insanların kendisidir. Üzerinde taşıdığı pek çok nesneyle birlikte kendisini de teşhir eden insan kendiliğinin yitikliğini yaşar, başkalaşır/metalaşır.

Öte yandan şiirde, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yasak meyveyi yedikten sonra çıplaklık kalması ve çıplaklıklarını ağaç yapraklarıyla örtmesi olayına² atıfta bulunulur; doğanın bireyi koruyan, gizleyen, saklayan yanı olumlanır. Kent ise bu özellikten yoksundur. Öyle ki “*saklanışın ortada olan*” görüntüsü, “*utancın bir başka türüsü*” olarak yorumlanır ve kent yaşamında mahremiyetin yok oluşu, insanların kendini bir meta gibi teşhir etmesi isyanla karşılaşılır. Bu bağlamda kent insanı koruyan, gizleyen yapılardan yoksun oluşu bireyi açık ve teşhir edilen bir metaya indirger ve kent labirent mekân görünümüne bürünür.

4. Ölüm-Yaşam Diyalektiğinde Kentten Kaçış: Sonsuzluğa Yöneliş

Modern dünyanın sunduğu maddi yaşamdan sıyrılıp sürekli doğal olana ulaşmayı arzulayan Ülkü Tamer, kent- doğa çatışmasını ölüm- yaşam diyalektiği çerçevesinde verir. Ona göre kalabalıklar mekânı olan kentlerde herkesleşen bir yapıda sürdürülen yaşam, ölümün kendisiyken; kendiliğinin değerliliğiyle gelen ölüm yaşamın kendisidir. Nitekim ölümden “*Dasein'in kendiliği insanın ora(da) olması tarafından varlık sorunu olarak sahiplenilmesinden yola çıkarak bir imkanın sahiplenilmesinin sahiciliğini taşır.*” Bu bağlamda ölüm- yaşam diyalektiğinde ölüm, bir yok oluş ya da son değil; birey için “*en kendine özgü olan*”(Levinas, 2006; 44) ve bireyi herkesleşmekten kurtaran olumlu bir değerdir.

Ülkü Tamer, yaşam- ölüm diyalektiğini kent- doğa çatışması çerçevesinde “*Kiremit Damlı Kırmızı Ev*” şiirinde bedensel ve ruhsal ölüm kıyaslamasıyla ifade eder. Şiirde kimin gerçekten öldüğü kimin yaşamaya devam ettiği ise zihinlerde uyandırılan bir soru işareti ile sunulur:

Ama kimler öldü şimdi? Yaşamaya başlayan kim? Yoksa bu ev mi?

² “Nihayet şeytan ona vesvese verdi. Şöyle dedi: “Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi? Bunun üzerine ikisi de o ağaçtan yediler. Hemen ayıp yerleri kendilerine açılıp görünürdü. Ve üzerlerine cennet yaprağından örtüp yamamaya başladılar.” Kuran-ı Kerim, Taha Suresi 120-121

Bir ormanın köklerine yürüttüğümüz yalnızlık köylerinde

...

Gelir dokunur, yıkar? Ah görür gibiyim uzaklaşan bir çarşıdan.

Yangını duyduktan sonra merakla gömmeye geldiklerini:

-Artık bu ev yanmış.

-Artık bunlar ölmüş.

-Kömür olmuş zavallılar.

-Duymamışlar mı sıcaklığı?

...

-Zavallı ölüler.

-Daha o kadar gençtiler ki

Yaşamaya bile vakit bulamadılar.

-Şu eve bakın, nasıl da yanmış.

-(İyi ki ölen ben değilim.)

-(İyi ki yaşıyorum hala)

(...)

Kiremit Damlı Kırmızı Ev, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.26

Şiirde, “Kiremit Damlı Kırmızı Ev” de yaşayan “genç” çiftin varoluşlarını koruma çabası verilir. Kalabalıklardan, herkesleşmekten/başkalaşmaktan kendilerini bu ev ile koruyan anlatıcı özne ve kadın, kalabalığın eve hücum etmesi ve kendilerini de öldürmek istemesi üzerine evi ateşe verir; “kiremit damlı kırmızı ev” ile birlikte kendilerini de ölümün kurtarıcılığına bırakırlar(Bkz. Tamer, 2006 s.26). Şiirdeki simge, kavram ve kişilerin Kora şemasındaki (Korkmaz 2002, 273) görüntüsü şöyledir:

	Ülkü Değer	Karşı Değer
Kişi	Anlatıcı ben Kadın	Kent Kalabalığı Çarşıdan Gelenler
Simge	Orman, Kiremit Damlı Kırmızı Ev	Kent, Çarşı Duman, Yangın,

		Et Parçaları
Kavram	Biyolojik	Ontolojik Ölüm
	Ölüm	Başkalaşmak/ Herkesleşmek
	Kendi Oluş	
	Yalnızlık	

Şekil 5. Kiremit Damlı Kırmızı Ev Şiirinin Kora Şeması

Ev, bireyi “evrenin düşmanlığıyla insanın düşmanlığının üst üste yığıldığı”(Bachelard 2008, 42) dışarıdan koruyan, aynı zamanda ona kendi oluş imkânı veren tek mekândır. Öyle ki “hem beden hem de ruh” (Bachelard 2008, 41) olan ev, bir yandan içindekileri fiziksel tehlikelere karşı korurken diğer yandan ona ruhunu dinleyebileceği huzur alanı sağlar. Şiirde masalsi bir anlatımla tanımlanan “kiremit damlı kırmızı ev” kadın ve erkeğin kendileri olduğu, kalabalıklara karışıp herkesleşmediği “içtenlik mekânı”dır.(Korkmaz 2008, 143) Şiirde “ev” imgesinin “dam”ın koruyuculuğu ile birlikte verilmesi anlatıcı öznenin korunma, sığınma ihtiyacının dışavurumudur. Ev, içindekileri gerek duvarlarıyla gerek çatısıyla/damıyla çevreye/dış dünyadan gelebilecek tüm tehlikelere karşı korur.

Varoluşunu korumak adına, evini çarşıdan/kentten ve kalabalıklardan uzak bir mekânda “ormanın köklerine yürütülen yalnızlık köylerinde” kuran özne, yalnızlığın ayrıcalığını yaşamak ister. Öyle ki modern dünyanın çarşıları, imaj ve tüketim alanına dönüşmüş mekânlardır. Türlü nesnelere sergilendiği, tüketime programlanmış insanların kitleler halinde alışveriş yaptığı çarşılar, aynı zamanda kitlelerin ruhunu kaybettiği mekânlardır. “Orman” ise bozulmamış olanı simgeler. Özne, modern çağda bozulmamışlık ve ıssızlık içerisinde saklanarak kendiliğini korumak ister. Ne var ki her yeri kuşatan kent, onları ormandaki evlerinde de yalnız bırakmaz. Kalabalığa girip herkesleşmek ve geriye kalan dünyadallığını yaşayan bir ölü gibi devam ettirmek istemeyen özne, kendisi ve karısıyla birlikte ‘düşlerini barındıran’ evini yakar. Bu bağlamda, “yangın” ise olumsuz bir değer olarak görünse de ölüme kapı aralamasıyla özünde bireyi ontolojik ölümden, başkalaşmaktan kurtardığı için olumlu bir değere dönüşür ve başkaldırı imi olarak belirir. Kent tarafından kuşatılan özne, anlamsız bir varoluşa müsaade etmez ve yaşamını kendi eliyle sonlandırır. Kentte yaşayanların “ontolojik ölümlerine” karşılık “ormanda/kiremit damlı kırmızı evde” yaşayanların “fiziksel ölümlerle” son bulan yaşamları “başkalaşmaktan” uzak, “kendi oluş”un huzuruyla gerçekleşir.

Çarşıdan gelen meraklı kalabalık ise ruhları ölmelerine karşın bedenleri hâlâ hayatta olanlardır. Anlatıcı özne, ölümü sadece beden ölümünden ibaret zanneden zihniyete yönelik isyanını “*Ama kimler öldü şimdi? Yaşamaya başlayan kim?*” sorularıyla yöneltir. Kendi ontolojik ölümlerinden habersiz, “*kiremit damlı kırmızı evde*” yaşamını yitiren çift için üzülenlerin “*İyi ki ölen ben değilim./İyi ki yaşıyorum hala*” şeklinde beliren sevinç nidaları öldüğünün farkında olmayan bireylerin trajik görüntüsüdür. Bu insanların anlatıcı öznenin önce ölmüş olduğu şiirde duman imgesiyle verilir:

...

*Duman. Gözlerime kaçan başkası değil sanki. İnsanlar değil sanki.
Duman.*

İsli bir paçavrayı yırtıyor şimdi usulca kalabalık.

Et parçalarıyla akan bir dereden geliyor sesim kulaklarıma.

...

Kiremit Damlı Kırmızı Ev, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.26

Duman ve insanın özdeşleştirilerek sunulduğu şiirde, insanın yanıp kül olduğu gerçeği gizil bir tarzda verilir. Modern çağın madde üzerine kurulu dünyası bireyi farkında olmadan kuşatır ve bireyin kalabalıklar arasında başkalaşmasına/metalaşmasına neden olur. Şiirde “*gözlerine kaçan*” şeyin “*duman*” mı yoksa “*insan*” mı olduğu sorusu şöyleşen/metalaşan insanın yok oluşuna gönderme yapar. Bu yok oluş ise anlatıcı özne tarafından başkaldırı ile karşılanır. Göze herhangi bir nesnenin kaçması durumunda yaşarması dikkate alınırsa “*içine insan kaçmış bir gözün*” gözyaşı ile beliren görüntüsü, öznenin yaşananlar karşısındaki hüznünü ifade eder. Öte yandan bu durum, öznenin diğer insanlara benzemesine/herkesleşmesine gönderme yapar. Kendiliğini koruma çabası içerisinde olan öznenin çevresindeki binlerce başkalaşmış kişi tarafından kuşatılması, “*et parçalarıyla akan bir dereden geliyor sesim kulaklarıma*” dizesiyle ifade edilir. Yaşamsal bir unsur olan suyun/derenin “*et parçalarıyla*”/insan etleriyle akması, tüm evrenin/doğanın bozulmuşluğuna ve insanların yaşadığı ontolojik ölümlere işaret eder.

Kentin kuşatıcılığından doğaya kaçma isteyen Tamer, “*Yolculuk*” şiirinde yeni bir mekânda başlayacağı yeni bir hayat için bir yolculuk tasavvur eder. Bu yolculuk ise bireyi kuşatan kent yaşamına yönelik başkaldırı ile başlar:

*Gecenin ürkekliğini vuran baltacılarım! Asıp omuzlarınıza baltaları, gelin!
Tüylü denizlerden başlarız... Yıldızların hisirtisi yardım edecek bize.*

Ben artık olmam ülkenizde. (...)

Solgun başlıklardan, gökyüzüne bırakılan avlulardan başlarız...

(...)

*Nemli yelkenlileri bırakın bana. Sicimleri, halatları güverteye uzatın.
Gelin!*

(...)

Yolculuk, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.80

Şiirde “*ben artık olmam ülkenizde*” sitemiyle gelen başkaldırı, öznenin yeni arayışlar içerisinde oluşunun göstergesidir. Kent yaşamının kuşatıcılığından bunalan birey, bu yaşama isyan eder ve kuşatmaların olmadığı mekânlar bulmak üzere yolculuğa çıkar. Bu yolculukta onlara yardım edecek olan “*yıldızların hışırtısı*”, “*ışık ve ses*”in varoluşsal gücünü içerisinde taşıyarak başkaldırının dayanak noktası olur. Anlatıcı öznenin kent yaşamını yok etmek üzere çağırdığı “*baltacılar*”, özne ile birlikte yeni ve yaşanılabilir bir dünyaya yelken açacak kişilerdir. Kentin sınırsız yapılaşmasına yönelik başkaldırı “*solgun başlıkların*”/çatıların ve “*gökyüzüne bırakılan avluların*”/balkonların yıkımıyla başlar. Arzulanan mekâna yolculuk ise, “*nemli yelkenliler, sicimler ve halatlar*” ile “*tüylü denizlerde*”n başlanır. Sonsuzluğun ifadesi olan deniz, arzulanan mekâna giden yoldur.

5. Doğanın Ötelenmesi/ Kentin Yok Ediciliği

Tamer şiirlerinde kentlerin labirentleşen mekânlar olarak belirmesinin bir başka sebebi ise doğanın yok edilerek yerine beton yığınlarından, dev binalardan oluşan kentlerin inşa edilmesidir. Tamer, doğanın ötelenmesiyle varlık kazanan kent anlayışına karşı çıkar. Onun tasavvur ettiği kent modeli insanın huzur bulduğu, doğadan ve dolayısıyla kendi doğasından uzaklaşmadığı bir mekândır. Nitekim topraktan gelen insan her daim doğa ile temas içerisinde olmuştur. İnsanın doğadan gelişi Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilir: “*O sizi topraktan yarattı. Ve sizi o yerde yaşattı.*”(11/6) Toprakten/doğadan gelen insanın doğadan uzak kalması, kent karmaşası içerisinde hapsolmesi, onun özünden uzaklaşması anlamına gelir ki bu ise Bezm-i Elest’ten Kavs-i Nüzul ile gurbete çıkan insanın dünya üzerinde de ikinci kez gurbete hapsolmesi, öz vatanı olan doğadan ayrılması demektir.

Tamer, “*Büyücü*” şiirinde kent karşısına konumlandırılan doğanın yok olmasını ve bu yok oluşun insan eliyle gerçekleştirilmesini ele alır:

...

Neden söndürdü ateşini yağmur? Dün geceydi!

Seni öldürmek için!

Kulüben! Neden çürüyor içindeki böcekler?

Seni öldürmek için!

Neden kurudu balıklar? Hiç kılçıkları yoktu.

Seni öldürmek için!

Seni öldürmek için iniyor dağlardan tabut yüklü kamyonlar; herkes seni duymuş, kafesler taşıyorlar şehirden, çelenkler getiriyorlar akın akın kendi cenazelerine.

Büyücü, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.19

İnsanın varoluş mekânı olan doğa, çoğu kez insan tarafından tahrip edilerek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Kutsal kitaplara göre topraktan yaratılan insan, diğer tüm yaratılış mitoslarına göre de yine doğadan (sudan, gökyüzünden, ağaçtan vs.) gelmiştir. Öte yandan insanın yaşamı boyunca da yakın temas içerisinde olduğu toprak ve doğa, onun için her daim hayati bir önem arz eder. Dolayısıyla doğadan gelen insanın doğayı yok etmesi, kendi yok oluşunu hazırlaması anlamına gelir. “*Büyücü*” şiirinde doğayı yok eden diğer bir deyişle kendi sonunu hazırlayan insanların bu girişimleri isyanla karşılanır.

Her mevsim ayrı güzellikler bahşeden, kendini yenileyen/tazeleyen ve insana yaşam veren tabiat, şiirde tüm bu olağanüstü vasıflarıyla “*büyücü*” olarak nitelendirilir. Büyücüyü öldürmek için gelen “*tabut yüklü kamyonlar, şehirden taşınan kafesler ve çelenkler*” sadece doğanın/büyücünün cenazesi için değil, aynı zamanda bu ölümü gerçekleştiren insanların “*kendi cenazeleri*” içindir. Nitekim doğanın bir parçası olan insan, yaşamak için doğaya muhtaçtır. Doğanın ölümü, insanın ölümü demektir. Şiirde geçen “*yağmurun ateşi söndürmesi*”, doğanın ışığını kaybetmesidir. Öyle ki “*ateş, onsuz hiçbir şey yapılamayan doğadır.*”(Bachelard 2007, 86) Dolayısıyla ateşin sönmesi doğanın/insanın yok oluşu demektir. Aynı zamanda ateşin sönmesi, “*halk arasında kullanılan bir deyişle ocağının sönmesi anlamına gelir ki bu da yaşamın sonu*”(Özkara 2013, 78) demektir. “*Balıkların kuruması*”, “*kulübedeki böceklerin çürümesi*” doğadaki canlıların yaşamlarını yitirmesini imler. Gerçekleşen ölümler doğanın yok oluşa sürüklenmesinin somut görüntüsüdür.

Modern hayat ile şekillenen yeni dünya içerisinde huzursuzluğu yaşayan Tamer, eskiye ve doğal olana özlem duyar. Kent yaşamının doğal olanı istila etmesini ise “*Dokuma*” şiirinde başkaldırı ile karşılar:

...

Kim açtı bilmiyorum kapısını dünyanın,

Kim gösterdi ormanımın yolunu kime;

Boyalar, makaslar, çakıllarla geldiler,

Saklandım arkasına ipliklerimin,

*Birdenbire yüzüm eskidi, kurudu saçlarım,
Dokumam kendi sıcaklığımdan yandı.
O günkü çığlığımlı unutamam.*

...

*İnsanlara bağlıyoruz bakır telleri,
“Sevin,” diyorlar bana...*

...

Dokuma, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.21

Dünyadan ve kent yaşamından uzak, kimselerin yolunu bilmediği gizli bir mekân olarak beliren “orman”, doğal olanı simgeler ve bireyin huzur bulduğu mekân olarak ortaya çıkar. Öte yandan bir sınırsızlık ifadesi ve “ben-öncesi, biz-öncesi olan ormanlar” (Bachelard 2008, 273) bireyin bilinçaltında, geçmişin bozulmamış doğasını şimdiye taşıma isteminin dışavurumudur.

Ne var ki birey, dünyanın/kentin varlık alanını işgal etmesiyle ait olduğu mekânda/ormanda da huzur bulamaz. Ormanlar, kentin/dünyanın istilasına uğrar. Modern dünyaya ait nesnelere olan “boyalar, makaslar, çakılar”, doğal yaşamın sonunu getiren unsurlar olarak belirir. Kentin, bireylerin yaşamlarını istila etmesiyle gerçekleşen trajedi, bireyin yaşamsal özelliklerini kaybetmesiyle neticelenir. Şiirde geçen “yüzün eskimesi, saçların kuruması”, doğadan kopan bireyin ölüme yaklaştığını imler. Kentin istilasına yönelik başkaldırı ise “çığlık” metaforuyla verilir. Çığlık, yaşananları kabul edemeyen ruhun doğayı istila eden kent yaşamını protestosudur. Öte yandan makineleşen yeni dünya düzeninde insanların mekanikleşmesi, şiirde “insanlara bağlıyoruz bakır telleri” söylemiyle eleştirilir. İnsanların değerlerini yitirerek mekanikleştiği bir düzende yaşananların hoşnutsuzlukla karşılanması “sevin diyorlar bana” nidasıyla reddedilir.

Şairin “Hançer” şiiri kentlerdeki doğayı yok eden yapılaşmaya yönelik başkaldırı ile kurgulanır:

...

*Geçen sonbahar gömmüştük hançerimizi
Kare taşlardan yapılmış bir avluya*

...

*İskeletine kan yapışmıştır yer altında,
Solucanların, atmacaların kanı.
Avluyu örten kan taşlarına düşüp*

Derinlere dağınık bir çizgi biçiminde

Uçmalarını gönderen atmacaların kanı.

Hançer, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.136

Kentlerin doğayı ve doğada yaşam bulan tüm canlıları ölüme sürüklemesi Tamer'i başkaldırıya sürükler. Şiirde yer altına gömülen hançerin ve beraberinde bu hançeri gömen bir milletin akıbeti sunulur. Kişileştirilerek sunulan “hançer”, doğaya ait bir toplumu kente karışmaktan koruyan savunma silahıdır. Öte yandan öfkenin, kinin, başkaldırının imidir. Öfkesini “kare taşlardan yapılmış bir avlu”ya gömerek kentlin esaretine teslim olan bireyler, kent yaşamı karşısında, başkaldırıdan ve doğadan vazgeçerek yenilgiyi kabullenirler. Ölümü getiren beton binalarla kuşatılmış kent, şiirde “kan taşları”ndan oluşan bir yapı içerisinde verilir. Öyle ki bu “kan taşları”-diğer bir deyişle kent içerisindeki beton binalar-doğanın ve hayvanların ölümünü de beraberinde getirir. Yer altına gömülen hançerin “iskeletine”, “avluyu örten kan taşlarına düşüp” ölen “atmacaların” yer altına sızan “kan”ları yapışır. Bu ise doğanın ve doğadaki tüm canlıların, hançeri yer altına gömen ve yenilgiyi kabul eden bir topluma yönelik sitemi, başkaldırısıdır.

Kentlerden doğanın güzelliğinden uzak olduğu için kaçan Tamer, doğaya varoluşsal bir anlam yükler. Tamer, “Bruegel” şiirinde doğayı yok edenleri “avcı” vasfıyla eleştirir, doğayı yok edenlere başkaldırır:

...

Yüreklere birleşir, geniş bir av ülkesi olur,

İçinde tazılar yaban ördeklerini,

Çantaları okullar kar tanelerini avlar.

Norveç'in nüfusunu bilir de okullular

Karın nüfusunu bilmezler nedense.

...

Gökyüzü ayaklarımın ucundan başlıyor.

...

Bir kayığın yelkeni geçseydi elime;

Unutmazdım, yelkenin bir köşesine

Tabut başlı bir avcı yerleştirdim.

İçime çektiğim hava değil gökyüzüdür.

Bruegel, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.135

“Peyzaj çalışmaları ve köy betimlemeleriyle ünlü Hollandalı ünlü Rönesans ressamı” olan Bruegel, “köylülerin Bruegel”i lakabıyla anılır.(AnaBritannica 1986, 66) Bruegel başlığıyla sunulan şiirde “gökyüzünün ayakların ucunda” başladığı bir köy tasviri verilir. Köyün/doğanın tüm güzelliği karşısında bu mekânı “geniş bir av ülkesi”ne dönüştüren avcılarının varlığı, olumsuz bir değer olarak belirir. Hayvanları canlı, yaralı ya da ölü olarak ele geçiren “avcılarının” modern çağdaki tanımları, daha da geniş sınırlar içerisinde çizilir. Öyle ki doğayı tahrip eden, öteleyen, doğanın güzelliği üzerine kendi menfaatlerini inşa eden herkes modern çağdaki avcılardır. Öte yandan anlatıcı öznenin muhayyilesinde “tabut başlı” olarak çizilen “avcı”, bu yönüyle ölümü getirendir. Doğayı dolayısıyla kendini yok ederek ontolojik ölümü yaşayan avcı, beraberinde tüm canlıları da ölüme sürükler. Doğanın yok oluşunu başkaldırı ile karşılayan özne, çocukların da bu yok oluşa sürüklenmelerine karşı çıkar. Öyle ki tüm sayısal verileri/Norveç’in nüfusunu dahi bilen okullu çocuklar doğanın/karın gizemini bilmekten yoksun olarak büyürler. Tüm bunlara ve avcılara rağmen “gökyüzünün” yaşam bahşeden güzelliği ile yaşama bağlanan özne, “geniş bir av ülkesine” dönüşen doğada “gökyüzü” aracılığıyla nefes alır ve yaşananlara umut ile karşı koyar.

6. Kapitalizmin Barınağı Olarak Bireyi Yitikleştirilen Kentler

Varoluşun tılsımıyla dünyayı anlamlandırmaya çalışan Ülkü Tamer, modern çağı etkisi altına alan kapitalist sistemin toplumda yarattığı değer yozlaşmasına karşı çıkar. Onun hayalindeki dünya tasarımı geleneğin değer yargılarıyla modernizmin birleştiği ve bireyin kendi olduğu bir dünyadır. Bu bağlamda kapitalist sistemi, kendi dünya tasarımının önündeki en büyük engel olarak görür. Tamer, “Kan” adlı şiirinde kapitalist sistemi, tüm “dünyayı yiyen ancak doymayan bir canavar” görünümünde sunar:

...

Ağzının kenarındaki kan

Kimbilir kimin yüreğidir;

...

Dayasam ellerimi duvarlar yok,

Ansızın bir avın ortasındayız,

Koştukça uzar mağaralar,

Oklar fırlatılır çarşılardan.

Ağzının kenarındaki dünya

Kimbilir kimin silahıdır;

...

Kan, Yanardağın Üstündeki Kuş, s.45

Modern çağ; eşyaların, yapıların, cadde ve sokakların kısacası her şeyin hızla değiştiği bir dönüşümü içerir. Varolan bu hızlı değişimi avantaj olarak kullanan kapitalist sistem, bu değişimin merkezine tüketimi yerleştirerek hızlı değişim/hızlı tüketim paradigmasını insanların zihnine yerleştirir. Böylelikle çağa ve değişime ayak uydurmak isteyen insan, kendini tüketim girdabının içerisinde bulur. İnsanları ontolojik ölümlere sürükleyen bu girdabın müsebbibi olan kapitalist sistem, şiirde başkaldırının yöneltildiği temel unsurdur. Şiirde “*ağzının kenarındaki kan/.../ ağzının kenarındaki dünya*” dizeleri; “*insanların kanını emen*”, her şeyi yiyip bitiren, yok eden kapitalizmin görüntüsüdür.

Öte yandan modern dünyada tüketim girdabıyla kuşatılan birey, “*duvarları olmayan/ korunaksız*” bir mekânda diğer bir deyişle “*çarşılarda*” gerçekleşen “*bir avın ortasında*”dır. Sert ve dik bir yapıya sahip olan “*duvarlar*”, bireyi dış dünyadaki tehlikelerden koruyan bir koranak/dayanaktır. Duvarları olmayan bir mekânda/çarşılarda tüm tehlikelere açık olarak yaşayan birey, kapitalizmin ölümcül tuzaklarından kendini koruyamaz. Şiirde kapitalizmin ölümcül tuzakları “*çarşılardan gelen oklar*” ile ifade edilir. Öte yandan “*mağara*” imgesi, karanlık ve dar bir labirenti andıran görüntüyle belirir; bireyin içerisinde bulunduğu zorlu yaşam koşullarına ve kaos ortamına işaret eder. Kapitalist sistemin konumlandığı çarşılardan kaçıp kurtulmak isteyen birey, kurtuluş yolları arar. Bu arayış ise öznenin “*mağarada*” gerçekleştirdiği “*koşma*” eylemiyle verilir. Ne var ki düzen içerisinde kendiliğini arayan özne, kaostan kurtulamaz; “*koştukça uzayan mağaralarda*” bir çıkış yolu bulamaz ve yitikliğine isyan eder.

Tamer’e göre kentler, sadece doğal olanın yok edildiği yerler değil; aynı zamanda modernizmin kötücül bir dokunuşu olan kapitalizmin konumlandığı mekânlardır. Kapitalizmin getirisi olan daha “çok tüketme, daha fazla sahip olma, kazanma” arzuları, hırsla örülü bir yaşama davetiye çıkarır. Salt madde üzerine kurulu, tinsellikten yoksun yaşamların temel amacı tüketim olur. Kentler ise tüketimle anlam kazanan bu hayatlara ev sahipliği yapar. Kent yaşamından doğaya kaçmaya çalışan Ülkü Tamer, kapitalizmle şekillenen kent kalabalığına karışmış olmanın hüznünü yaşar ve yaralanan ruhunun ıstırabını “*Çünkü Çarşılardan Geçtim*” şiirinde ifade eder.

...

Kendi ülkeme yıldızlar değmez, sular akmaz, yağmur işlemez ağaçlarıma;

Bırakmaz beni kalabalık, çünkü çarşılardan geçtim!

Neden öldüğümü anlamayacaklar, doğururken de bilmediler bunu,

Minareler gösterdiler yalnız, hep elimden tuttular. Üstelik üzüldüler benimle, oldukça ağladılar,

Kimbilir nerelerden düştüm, nerelerim kanadı, hiç anlamadılar;

Baksam sevişirler şimdi ve salıncak kurarlar.

...

Çünkü Çarşılardan Geçtim, Yanardağın Üstündeki Kuş,
s.23

Şiirde “kendi ülkem” olarak nitelendirilen doğa, yok oluşa yüz tutmuş bir surette belirir. Evrenin sınırsızlığını ve güzelliğini ifade eden, gökyüzünün birer “ziynet eşyası”(Yazır, 2010; 37/6, s.445) olan “yıldızlar”, aynı zamanda bireyi aşkın olana taşıyan bir simgedir. Gecenin yol göstereni, karanlığı aydınlatanı olan yıldızların öznenin ülkesine ışığını gönderemeyişi, ülkeyi karanlıkta bırakır. Kent yaşamının gece beliren renkli ve ışıltılı hayatı, doğanın ışığını yok eder ve onun yerine yapay bir ışık sunar. Yapay ışıklarla aydınlanmış mekânda doğal olanı arayan özne ise “kendi ülkeme yıldızlar değmez” söylemiyle isyan eder. Öte yandan “suların akmaması, yağmurun ağaçlara işlememesi”, yaşamın doğal yönünün yok oluşa sürüklendiğinin işaretidir. Canlı hayatın birincil ihtiyacı olan suyun yokluğu, ölümün habercisidir. Tüm bu yok oluşun sebebi ise “çarşılardan geçen” öznenin “kalabalığa karışmış” olmasıdır.

Kent kalabalığının “koskoca bir ruhsuzluk”(Gasset, 1995; 26) olduğunun farkında olan özne, kente karışmakla başkalaşacağı/yitikleşeceğinin de bilincindedir. Ne var ki kendiliğini yitiren ve ontolojik anlamda çoktan ölmüş olan kalabalıklar, gerçekleşen tinsel ölümlerin farkında değillerdir. Ulaştığı farkındalık hali ile derin ruhsal kırılmalar yaşayan öznenin kalabalıklar tarafından anlaşılmayacak olması ise özneyi umutsuzluğa sürükler. Bu durumun isyanı “kimbilir nerelerden düştüm, nerelerim kanadı, hiç anlamadılar” dizesiyle verilir. Öte yandan binlerce başkalaşmış varlığın bilinçten uzak görüntüsü, “baksam sevişirler şimdi ve salıncak kurarlar.” dizeleriyle verilir. Verili hayatın tekdüzeliği içerisinde monoton eylemlerle yaşamlarını süren ve bilinçsiz bir mutluluk hali yaşayan kalabalıkların rahatlıkları, özne tarafından başkaldırı ile karşılanır.

Sonuç

İnsanın hayata daha sıkı tutunmasını, dünya ile içtenlik bağı kurmasını sağlayan mekânlar, yaşamın vazgeçilmez bir parçası olarak ortaya çıkar. Mekânsal yerleşim süreci ise tarih boyunca türlü değişikliklere uğrar ve modern çağla birlikte, bireyin ve toplumun yaşantısındaki değişimlere paralel olarak hızlı

bir değişim gösterir. Ne var ki bu değişimin insan için her zaman olumlu yönde olmamıştır.

Modernizmle birlikte insanların yaşadığı başlıca mekân olarak beliren kentler; doğanın zarar gördüğü, kapitalist anlayış doğrultusunda bireyden ziyade kar-zarar ilişkisinin öncelendiği mekânlar olarak belirir. Öyle ki daha az yer- daha fazla maddi getiri anlayışıyla üst üste yığılan evlerden oluşan apartmanlar, dev binalar ve tahrip edilen doğa, bireyin yaşamla ve mekânla kurduğu ontolojik bağı zedeler. Bu bağlamda değişen mekân algısıyla birlikte kentler, bireye yaşamsal enerji vermek yerine onu metalaştıran, yabancılaştıran ve kendilik değerlerini unutturan bir görünüm arz eder.

Mekan algısı, edebi metinlerde “algısal ve fiziksel mekan” olarak iki düzlemde ele alınırken, algısal mekanda “dar-labirent mekan” ve “açık-geniş mekan”ın varlığı görülür. Mekanın insan psikolojisi üzerindeki etkisinin pozitif yönde olduğu, bireyin kendini huzurlu hissettiği mekan, açık geniş mekan olarak; birey üzerinde olumsuz etki yaratan, onu yalıtık bir ilişki ağına hapseden ve ona kendi olma olanağı vermeyen mekan ise dar labirent mekan olarak ifade edilir.

Ülkü Tamer, modernizmle dönüşüm geçiren kentleri, insanı ve değerleri öteleyen maddeyi önceleyen görüntüsüyle dar labirent mekân olarak görür. O, kent içerisine hapsolan bireyin kendilik değerlerinin uzağına düşmesini, yabancılaşma ve yalnızlık düzleminde yaşadığı varoluşsal çatışmalarını, şiirlerinde güçlü imgelerle verir. Kentlerin bireyin kendi olarak yaşayabildiği, doğadan kopmadığı ve maddenin tinselliği gölgelemediği mekânlar olması gerektiğini savunan Tamer’e göre kentler, sadece doğal olanın yok edildiği mekanlar değil; aynı zamanda modernizmin kötücül bir dokunuşu olan kapitalizmin konumlandığı mekânlardır. Öyle ki kapitalizme ev sahipliği yapan kentler, insanî değerlerin hiçlendiği labirent mekanlar olarak Tamer’in şiirine yansır. Değişen kent mimarisinin insanların değer yargılarıyla uyuşmaması, gelenekte mahremiyet ile şekillenen mimarinin modern çağda bu niteliğini kaybetmesi onun şiirlerinde kentlerin labirentleşmesinin bir başka yönüdür.

Tamer, kent-birey ekseninde, bireyin bir kısıkaçta olduğunu ifade eder. Öyle ki kent yaşamının tercih edilmesiyle herkesleşme, yabancılaşma, kendilik yitimi ile karşı karşıya kalacak olan birey, kırsal yaşamın tercih edilmesiyle yalnızlık ve olanaksızlık sorunlarıyla yüz yüze gelecektir. Kent- doğa arasındaki çatışma, varoluş ekseninde verilir. Çoğu kez Tamer’in karakterleri yabancılaşmaktansa kente yüz çevirmeyi tercih ederler.

Sonuç olarak Tamer şiirlerinde kent; bireye kendilik olanağı tanımayan, başkalaşma, yabancılaşma ekseninde varoluşsal çatışmalar yaşamasına neden olan dar labirent mekandır. Tamer, şiirlerinde bireyin kent karşısındaki ruhsal bunaltısını verirken, hayalindeki modern ile geleneğin sentezinden oluşan kent profilini de çizer.

KAYNAKÇA

AnaBirtannica Genel Kültür Ansiklopedisi C.5, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986

Bowie, Malcolm (2007), Lacan, (Çev. V. Pekel Şener), 1. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi.

Bachelard, Gaston , Uzamın Poetikası (2008), (Çev. Alp Tümertekin), 1. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları.

Bachelard, Gaston (2007), Ateşin Tin Çözümlemesi,(Çev. Nail Bezel), 2. Basım, İstanbul: Öteki Yayınları.

Colomina, Beatriz (2011), Mahremiyet ve Kamusalılık, (Çev. Aziz Ufuk Kılıç), 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

Fromm, Erich (1988), Özgürlükten Kaçış (Çev. Şemsa Yeğın), 6. Basım, İstanbul: Payel Yayınevi.

Gasset, Ortega Y (1995), İnsan ve Herkes, (Çev. Neyire Gül Işık), 4. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

Karadeniz, Abdurrahim (2009) “Kentın Çağrısı, Köye Dönüşün İmkansızlığı”, Hece Dergisi/Medeniyet Edebiyat Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı, Yıl 13, S. 150/151/152, Hece Yayınları, Ankara

Yelken, Ramazan (2009), “Modernizmin Emlakçı Marketinden Postmodernizmin Binbir Çeşit Çarşısına: Kent”, Hece Dergisi, Medeniyet Edebiyat Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı, Yıl 13, S. 150/151/152, Hece Yayınları, Ankara

Korkmaz, Ramazan, Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri, 2. Basım, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2008

Korkmaz, Ramazan, (2015) Yazınsal Okumalar, 1. Baskı, Kesit Yayınları, Ankara

Levinas, Emmanuel (2006), Ölüm ve Zaman, Çev: Nami Başer, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özkara, Okan (2013) Ülkü Tamer’in Şiirlerinde İzleksel Yapı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sarıkaya, Orhan (2014), Ülkü Tamer’in Soğuk Otların Altında Adlı Kitabında Kent Algısı, Turkish Studies, Volume 9/6 Spring, Ankara, s.933-942

Tamer, lk, Yanardağın stndeki Kuş(Toplu Őirler), 4. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Renkli Kelime Mealli Kur'an-ı Kerim, Tuva Yayınları, 2010

